

Zrínyi és a modern katonai vezetéselmélet

Zrínyi Miklós négyszáz éve született. Egyike azoknak a kiemelkedő magyar politikusoknak, akik tudásukat, karizmatikus egyéniségüket, vagyonukat, születési előjogaikat, tehetségüket nem csupán saját maguk és családjuk gyarapodásának érdekében használták, hanem valóban aktívan, hasznosan és előremutatóan igyekeztek mindent megtenni azért, hogy Magyarország lakosainak élete, életkörülményei a lehető legjobbak legyenek. Mindezt tette olyan hatékonyan és meggyőzően, hogy

„Zrínyit egyrészt magukénak tudják-tudták érezni magyar, horvát vagy akár osztrák birodalmi patrióták, nagyra értékelték magyar és horvát nemzeti romantikusok, magyar revizionisták és meggyőződéses kommunisták, másrészt vizsgálják évtizedek óta magyar, horvát, német és olasz irodalmárok, történészek, hadtudósok, filozófusok és művészettörténészek”.¹

Mennyiben lehetnek aktuálisak a mai magyar – európai, észak-atlanti – vagy akár globális valóság értelmében Zrínyi megállapításai négyszáz év távlatából? Véleményem szerint jobban, mint elsőre gondolnánk. Az persze túlzás lenne, ha egy az egyben próbálnánk interpretálni a Zrínyi által megfogalmazottakat, és figyelmen kívül hagynánk a társadalmi, gazdasági, technológiai fejlődés miatt bekövetkezett egyértelmű és visszafordíthatatlan változásokat. De vannak értékek, amelyeknek ma is elvülhetetlen szerepe van céljaink megvalósításában, amiért Zrínyi is élt és dolgozott: Magyarország, a magyar emberek jólétének és jövőjének biztosítása.

Ilyen érték például, hogy minden nemzetállamnak gondoskodnia kell arról, hogy biztonsága – védelmi és katonai biztonsága – érdekében mindent megtegyen politikai, gazdasági, szervezési oldalról, legyen akár önálló, akár független, vagy akár valamely szövetség tagja. Ennek lehet része az, hogy az európai nemzetek – a mai korban az észak-atlanti országok – közös összefogással érik el a kívánt célt, vagy semmisítik meg, izolálják, illetve lehetetlenné teszik a közös ellenséget. Zrínyi mindezt a török elleni harc érdekében, a közvetlen veszély és fenyegetettség elhárítása miatt helyezte stratégiája középpontjába. Ma is tisztában kell lennünk azzal a ténnyel, hogy habár a NATO és az Európai Unió közös erőfeszítésének szükségessége megkérdőjelezhetetlen országunk biztonságának szavatolása és jövőnk biztosítása érdekében, a nemzetnek képesnek kell lennie arra, hogy ne legyen kiszolgáltatott, ne függjön teljes mértékben másoktól, ne szoruljon mindenképpen külső segítségre, hanem legyen képes saját érdekei képviselésére, és főleg tudjon tenni is céljainak, valamint szándékának megvalósítása érdekében. Mindeközben az csak tovább erősíti pozícióinkat a nemzetközi kül-, gazdaság- és katonapolitikai színpadon, ha nem csupán felhívjuk szövetségeseinket a közös erőfeszítésre, de jó példával elől járva

¹ Pálffy Géza: Több ország szolgálatában – a politikus, katona és költő-író Zrínyi Miklós identitása. [mta.hu](https://doi.org/10.36250/01032_06), 2020. január 21.

meg is tesszük a szükséges lépéseket. Példamutató ebben a tekintetben a V4-ek együttműködése, amelyhez a különböző programokon keresztül más országok is igyekeznek csatlakozni, de idesorolom a 21. század migránsválságának kezelésében meghonosodott magyar modell exportját is.

Ugyanilyen fontos érték a vezető szerepének és példamutatásának kiemelkedő szerepe a vezetélméletben és annak gyakorlati megvalósításában, amely tettekben is meg kell, hogy valósuljon.

Lenyűgöző kezdeményezése volt, hogy mindezt igyekezett írásban, magyar nyelven publikálni, ami amellet, hogy átadható és vitaképes ismereteket, illetve tudást közvetített, erősítette a nemzet identitástudatának kialakulását, amely a közös nyelv használatával válhatott teljessé a hadtudományon belül is. Megkezdődött a magyar katonai terminológia megszületése. Tulajdonképpen megalkotta Magyarország első „nemzeti” katonai stratégiáját és katonai doktrínáját magyar nyelven, ami több mint elismerésre méltó.²

Katonaként elsősorban a könnyűlovasság gyors mozgatásával, sajátos portyázásával járó, nagy terepismeretet, gyors döntéseket, határozottságot és virtust igénylő végvári harcokban tűnt ki. Ez a harcmodor a 17. század közepén semmivel sem volt kevésbé jelentős, mint a reguláris hadviselés: hatékonynak bizonyult nemcsak az oszmánokkal szembeni határvédelemben, de még a harmincéves háború nyugat-európai hadszínterein is.³ Véleményem szerint ma sincs ez másként, elég, ha görcső alá vesszük az eddigi, 20. század végi és 21. századi fegyveres összeütközéseket. Ez az a harcmodor, ami a magyarok számára mindig is kézenfekvő volt, ez az, amiben alapvetően sikereket értünk el, ez az, amit mentalitásunk, gyors észjárásunk, rugalmasságunk, problémamegoldó képességünk sikeressé tehet, illetve ez az, amit az ország gazdasági képessége nem csupán meg tud teremteni, de fenn is tud tartani, továbbá, ami illeszkedik Magyarország katonaföldrajzi elhelyezkedéséhez és adottságaihoz, illetve a fenntartható haderő objektív lehetőségeihez.

Zrínyi Miklós élete

Zrínyi Miklós, gróf, horvát bán (horvátul: Nikola Zrinski) Zala és Somogy vármegyék örökös főispánja, költő, politikus és hadvezér 1620. május 3-án a Zala megyéhez tartozó Csáktornyan (ma Horvátország, Čakovec) született, Zrínyi (V.) György – Habsburg-párti főnemes, horvát bán – és Széchy Magdolna gyermekeként. A Zrínyi család apai ágon az egyik legelölkelőbb ősi horvát–dalmáciai főnemesi családból – a Šubić nemből – ered. A Zrínyi név a Nagy Lajos király által 1347-ben a családnak adományozott szlavóniai Zerín (Zrinj) vár elnevezéséből alakult ki, amely várat a király Šubić Gergelynek és unokaöccsének, Györgynek a tenger melletti birtokaiért cserébe adott át.⁴

² Részletesen lásd Hausner Gábor: Zrínyi Miklós. In Göcze István (szerk.): *Állam és katona*. Budapest, Dialóg Campus, 2017. 63.

³ B. Szabó János: Miről is mesél Zrínyi Miklós képmása? Az európai lovasság elfeledett reneszánsza (1630–1670). *Hadtörténelmi Közlemények*, 127. (2014), 4. 881–891.

⁴ Zrínyi Miklós, a hadvezér és költő. *Turul.info*.

A leszármazás dokumentumokkal igazolt ténye mellett a család identitástudata már egy összetettebb kérdés, mivel a család tagjai nemzedékek óta a magyar, a horvát, a velencei és a stájer nemesi családok tagjaival házasodtak. Zrínyi Miklós és fivére hol horvátként, hol magyarként azonosították magukat, de több jel utal arra, hogy a testvérpár tudatos döntés alapján felosztotta egymás között a nyelvi és kulturális területeket – a horvátot és a magyart –, és feladatuknak tartották a kettő közötti közvetítést. Anyanyelvük édesanyjuk révén a magyar volt, de a magyar nyelvet és irodalmat csak későbbi nevelőjük, Pázmány Péter hatására kedvelték meg igazán.⁵

A Zrínyi család bővelkedett tragikus sorsokban – Zrínyi Miklós és öccse, Péter, fiatal koruktól fogva olyan hőstettek végrehajtására vágytak, mint amilyent dédapjuk – és egyben példaképük –, a „szigetvári hős” Zrínyi Miklós hajtott végre: „Az ember egész életét úgy rendelje el, hogy jól halhasson meg, mert finis coronat opus. Ez mindennemű rendbeli embernek generalis sententiája, de legfőképpen a vitéz embernek [...]”⁶

A Zrínyi testvérek személyes tragédiájához hozzájárult szüleik korai elvesztése is. Édesanyjukat nagyon korán – Péter születése után – elvesztették, majd Miklós hatéves korában apjuk betegség áldozata lett.⁷ Az árván maradt gyerekek a németújvári Batthyány-udvarba kerültek, ahol a családi légkört és szeretetet Batthyány Ferencné Poppel Éva biztosította számukra. Az ekkor még lutheránus udvar befolyása miatt, a Zrínyi család konverziója ellenére is érvényesült némi protestáns hatás nevelésükben annak ellenére, hogy a korszak szokásának megfelelően az árvák taníttatását és képzését a Habsburg-uralkodó által kijelölt és a veszprémi püspök által elnökölt gyámi tanács irányította. Nevelőjük Pázmány Péter esztergomi érsek, bíboros lett, és ennek következményeképp Habsburg-hű és mélyen vallásos, katolikus nevelésben részesültek.⁸

Az 1628-tól 1632-ig terjedő időszakban Grazban kezdték meg tanulmányaikat, majd az 1633–1634-es tanévben egy bécsi jezsuita gimnáziumba iratkoztak át. Zrínyi Miklós első szónoklatát végzős gimnazista korában – Pázmány Péter felkérésére – a bécsi egyetem magyar hallgatói közössége védőszentjének, László királynak szentelve, 1634. június 27-én Bécsben, a Szent István-székesegyházban tartotta. Gimnáziumi éveit követően megkezdte egyetemi tanulmányait, azonban ez még az 1634-es év során félbemaradt. A tanulmányok lezárásaként az uralkodó egy több hónapos itáliai tanulmányutat engedélyezett Miklós számára. 1636. április 21-én Senkviczi Mátyás esztergomi kanonok társaságában kezdte meg itáliai körútját, amelynek során első útja Rómába vezetett, ahol VIII. Orbán pápa fogadta, és saját verseinek díszkiadásával ajándékozta meg. Utazásai során Firenzét, Pisát, majd a kulturális tájékozódása, későbbi kereskedelmi és politikai kapcsolatépítése szempontjából kiemelkedő fontosságú várost, a korabeli katolikus világ legszabadabb szellemű városát, Velencét is útba ejtette. Utóbbi város látogatására feltehetőleg az esztergomi érsek jóváhagyása nélkül került sor.⁹

⁵ Hausner Gábor (szerk.): *Zrínyi-album / Zrínyi Album*. Budapest, Zrínyi Kiadó, 2016. 28–30.

⁶ Perjés Géza: Bevezetés a Vitéz hadnagyhoz. In *Zrínyi Miklós hadtudományi munkái*. Budapest, Zrínyi Kiadó, 1976. 241.

⁷ Zrínyi Miklós, a hadvezér és költő. *Turul.info*.

⁸ Hausner (2016): i. m. 30.

⁹ Hausner (2016): i. m. 30–36.

Az itáliai körútról hazatérve, 1637 elején vette át birtokainak igazgatását. A családi birtokot megosztotta öccsével, aminek 1641-ben jogi keretet is adtak; eme egyezségnek megfelelően Miklós a muraközi részeket, míg öccse a tengeremelléki birtokokat kapta. Miklós Csáktornyan rendezte be főúri udvarát, amely politikai és társadalmi központként szolgált, és kapcsolatot tartott a magyar nagyúri családokkal, valamint Erdéllyel és Velencével.¹⁰

Katonai és politikai karrierje már fiatal korától rendkívül gyorsan fejlődött és ívelt felfelé. 1628-ban megkapta a királyi lovászmesteri címet; a török terjeszkedés útjába eső birtokainak átvétele után katonai tapasztalatait elsősorban a határvédelmi harcokban szerezte, aminek eredményeképp 1637 végén a király kamarása, majd 1640 tavaszától Légrád és Muraköz örökös kapitánya címeteket kapta. A végvári harcmódor megismerése mellett a reguláris hadviselés művészetét a harmincéves háborúban 1642-től teljesített szolgálatain során sajátította el, és érdemei elismeréseként 1646 januárjában a – még csak formálódó – Habsburg állandó hadsereg főstrázsamesterévé nevezték ki. 1647 végén apja nyomdokaiba lépve elnyerte a horvát–szlavón báni méltóságot, és ezzel a Magyar Királyság legfőbb közjogi méltóságainak sorába emelkedett, egyúttal a báni végek haderőinek és a horvát nemesi felkelésnek is parancsnoka lett. 1659 decemberében megkapta a titkos tanácsosi titulust, amely a Titkos Tanács ülésein való részvétel jogát és ezáltal az uralkodó közvetlen környezetében való munkát biztosította számára.¹¹

A 17. század első fele az európai hatalmi viszonyok átrendeződésének, a nemzetek közötti és a belháborúknak az időszaka. Zrínyi minden tisztségét és befolyását a magyar érdekek képviselésére használta fel, azonban az ország és az uralkodóház közötti, valamint az országon belüli nemzeti, politikai és vallási érdekkülönbségek kezelése egyre nehezebb feladatnak bizonyult.¹² A vesztfáliai békekötést (1648) követően mind az európai nagyhatalmak – Európa számos gondolkodója, vezető politikusa és hadvezére –, mind a Magyar Királyság számára az elsődleges és legfontosabb cél az Oszmán Birodalom további térnyerésének megakadályozása, a meghódított területekről való kiszorítása és ezen területek visszafoglalása lett. Zrínyi báni kinevezését követően részt vállalt a törökellenes szövetség létrehozásában, és együttműködve a magyar és a horvát nemesiség vezető rétegével kialakították a török elleni támadó háborút, valamint a Magyar Királyság politikai és katonai megreformálásának a programját.

Zrínyi irodalmi, politikai és katonai élete

Zrínyi Miklós vezetéselméleti ismereteit, illetve azok közzétételét nem lehet külön értelmezni anélkül, hogy ne ismernénk politikai és katonai életét. A tapasztalatok, amelyeket pályafutása alatt szerzett, és – ezt kiegészítve – tanulmányai juttatták el arra a szintre,

¹⁰ Zrínyi Miklós, a hadvezér és költő. *Turul.info*.

¹¹ Hausner (2017): i. m. 62.

¹² Részletesen lásd Hausner (2016): i. m. 36–37.

amikor nemcsak érti és képes csinálni, de megfogalmaznia is sikerül az ismeretanyagot, természetesen a szükséges és tudatos szintetizálás után.

Politikai törekvéseinek az 1640-es évek második felében írt *Szigeti veszedelem* című eposzában ad hangot, amelyben olyan formában mutatja be Szigetvár 1566. évi védelmét, ami politikai szimbólumként és politikai programként is értelmezhető. A vár önfeláldozó védőit olyan ideális mikrotársadalomként mutatja be művében, amilyenné szerinte a magyar népnek is válnia kell, ha sikerrel kívánja megvívni saját politikai és tényleges háborús küzdelmeit.¹³

Az ország politikai és területi egységének a helyreállítását, az ehhez szükséges belső reformoknak és a török erők Magyar Királyság területéről való kiszorításához szükséges támadó háború elvének elgondolását az 1650-es években írt, első magyar nyelvű prózai műveiben fogalmazta meg:

„Ha ezt a rendet hozzuk országunkban, azt tanácslom, hogy azt a hódoltságot, kit megoltalmazhatunk a török ellen, kit békesség alatt elvett tőlünk, elvegyük a töröktől, mert mire való volna ez a hadtartás, provisio, nehéz és dispendiosus fáradság, ha jobbára az egész ország hódult és ha csak abban akarunk maradni.”¹⁴

A *Vitéz hadnagyban*, valamint a *Mátyás király életéről való elmélkedésekben* még nem egy egységes koncepcióként szerepelnek tézisei, azonban az 1661–1663 között írt *A' Török Afium ellen való orvosság* és a *Tábori kis tracta* című műveiben már egy összegzett gondolati egységben ismerhetjük meg teóriáját. Valójában Zrínyi ezen műveiben a magyar katonai stratégiát és katonai doktrínát alkotta meg saját korábbi – a végvári küzdelmek, a harmincéves háború és a törökök ellen vívott harcok – tapasztalataira, valamint a Habsburg Birodalomban a 17. században már alkalmazott elvekre és szabályzókra alapozva, és azokat hozzáigazítva, valamint egyeztetve a magyar sajátosságokkal és a magyar nemzeti keretekkel. A műben szereplő stratégia alapvetően három fő elem köré épül fel:

- a törököket csak egy nemzetközi, keresztény összefogáson alapuló támadó jellegű háború megvívása által lehet legyőzni;
- kiemelkedő fontosságú, hogy a magyarok kezdeményező és vezető szerepet vállaljanak ebben a küzdelemben annak érdekében, hogy a háború célkitűzésére és annak lefolyására érezhető hatást tudjanak kifejteni;
- a második pontban leírt megállapításokra csak abban az esetben lesznek a magyarok képesek, amennyiben megreformálják az ország hadügyét, és egy olyan állandó haderőt hoznak létre, amely a reguláris harc megvívására kiképzett:

„Az mi első politicánk fegyver volt, most is annak kell lennie [...] Az mi régi szent István királyunknak koronája semmi pallosa nélkül, hejában azzal koronázza fejét, aki oldalára kardját nem övedzi [...] Szükséges azért, hogy a magyar nemzet, ha ettől a fenforgó vésztil meg akar szabadulni, ha magának posteritásának megmaradást kíván, tartson fegyvert kezében; de nem úgy mint eddig,

¹³ Hausner (2016): i. m. 38.

¹⁴ Perjés (1976): i. m. 338–339.

hanem jóval is másképpen. Mert nem elég az, hogy minden particularis embernek legyen fegyver házánál, noha annak is úgy kell lennie, hanem hogy az ország tartson armadát lábón készen [...]”¹⁵

Annak érdekében, hogy programját elméleti síkról át tudja ültetni a gyakorlatba, Zrínyi minden befolyását latba vetette a bécsi udvarban és a nemzetközi élet színpadán egyaránt. Ebben segítségére volt, hogy ekkor már tagja volt a Titkos Tanácsnak, ami a Habsburg–Magyar Királyság legfőbb politikai döntéshozó testületének számított, valamint az, hogy kiváló kapcsolatokat épített ki Erdéllyel, a pápasággal, Franciaországgal, valamint a Rajnai Szövetséggel (az 1658. augusztus 14-én német birodalmi fejedelemségekből kölcsönös védelem céljából alakult szövetség, amely valójában a svédek és franciák befolyását hivatott biztosítani Németországban).¹⁶ Török hódoltsági területen, a Mura folyó és a Kanizsa-patak torkolatának a közelében, a Mura nyugati partján megépítette Zrínyi-Újvárat, amelyet az oszmánok támadó jellegű lépésnek ítélték, az új erőd stratégiai szempontból kulcsfontosságú elhelyezkedése miatt, mivel az oszmán kézen lévő Kanizsát így el lehetett szigetelni a többi dunántúli török hódoltság alatt álló vártól. Ez vezetett az 1663-as nagy török háborúhoz, amelyben a kezdeti oszmán sikerek után Zrínyi Miklóst nevezték ki a dunántúli seregek országos főkapitányának. Zrínyi főkapitány vezetése alatt a dunántúli seregek agresszív fellépésüknek köszönhetően számos kisebb győzelmet arattak, valamint 1663–1664 telén egy nagy léptékű elterelő műveletet is végrehajtottak a Dráva és a Száva folyók közti területen. 1664. január 21-én Zrínyi-Újvárból kiindulva, egy 26 napig tartó vállalkozást hajtott végre a magyar csapatok mellett már horvát csapatok, illetve a Habsburg örökös tartományokból, valamint a Német-római Birodalom területéről érkezett csapatok élén. A támadó műveletek során körülbelül 250 km mélységben hatolt be a török hódoltsági területekre, és elfoglalt több ellenséges erődöt, majd február 2-án felégette az oszmán utánpótlási vonal kulcsfontosságú fojtópontjaként szolgáló Dráva-hidat, ezzel kedvező feltételeket teremtve a törökök dél-dunántúli legfontosabb központjának, Kanizsának az ostromához. A téli hadjárat sikerén felbuzdulva a német-római birodalmi gyűlés a török elleni háború támogatása mellett döntött, aminek eredményeképp a gyűlésen elnöklő császár és magyar király felhatalmazta Zrínyit Kanizsa várának a megostromlására, amely 1664. április végén meg is kezdődött. Zrínyi nem egy személyben vezette az ostromra indult seregeket, hanem a gyűlés határozata alapján osztoznia kellett a vezetésben Julius von Hohenlohe és Pietro Strozzi katonai vezetőikkel. A kezdeti sikereknek a török felmentő sereg megérkezése vetett véget, mivel a hír hallatán a két másik hadvezér 1664. június 1-jén Zrínyi ellenében az ostrom feladása mellett döntött. Az ostrom sikertelensége egyben a támadó jellegű műveletek végét is jelentette, hiszen a Zrínyi-Újvár alá visszavonuló keresztény had immár védekező állásokat foglalt. Zrínyi tiltakozása ellenére a Muraközbe visszavonult sereg a vár előtt található kulcsfontosságú magaslati pontokat is átengedte a török nagyvezér csapatainak. A keresztény sereg a június 5-én megkezdett török ostrom ellen

¹⁵ Perjés (1976): i. m. 323., 340.

¹⁶ Részletesen lásd R. Várkonyi Ágnes: *Török világ és magyar külpolitika*. Budapest, Magvető, 1975. 22–34., valamint Rajnai szövetség. *Arcanum*.

több mint három hétig sikeresen tartotta magát, azonban a többszörös túlerőben lévő török főerők június 30-án elfoglalták a várat.¹⁷

A vasvári béke 1664. augusztus 10-i megkötését követően Zrínyi visszavonult a tényleges harcoktól, és Bécsben próbálta érvényre juttatni elégtételi kérelmét a birtokait ért károkért. Ezen idő alatt a Habsburg-udvarban lévő befolyását latba vetette, hogy egy tervezett balkáni hadjárat megvívásához sereget szervezzen, azonban sem a kártérítési kérelem, sem az új sereg felállítása terén nem járt sikerrel. Eredménytelen próbálkozásait követően Csáktornyára vonult vissza, ahol feltehetőleg egy új politikai program kialakításán dolgozott, amelyben a kialakult kilátástalan helyzetnek köszönhetően a lehetséges ellenállási módokat, valamint az érdemben számba vehető külföldi támogatók sorát latolgatta.¹⁸

A Zrínyi-birtok központja, Csáktornya már az 1650-es évek elejétől fogva országos hírnévnek örvendett, amit elsősorban az ott kialakult szokásoknak, Zrínyi kiemelkedő műveltségének, valamint a korabeli Közép-Európa egyik legmodernebb, mintegy 700 kötetes – egyebek közt gazdag politikaelméleti és hadtudományi anyagot tartalmazó – szakkönyvtárának köszönhetett. A birtokon tapasztalható magas szintű kultúráról és kifinomult szokásokról, valamint a palota berendezéséről, híres fegyvertáráról és más gyűjteményeiről a kor utazói kivétel nélkül elismerően nyilatkoztak.¹⁹

Tervezgetéseinek 1664. november 18-án a Csáktornya melletti alsó-kursaneci erdőben, vadkanvadászat során bekövetkezett tragikus baleset vetett véget. Zrínyi halálát követően a kortársak körében elterjedt az orgyilkosság híre, amelyben valójában csak a felszabadító háború aktuális sikertelensége iránt érzett csüggedtség és csalódottság jut kifejezésre. A temetésre Zrínyi halálát követően alig egy hónappal, 1664. december 21-én, a pálosok Csáktornya melletti szentilonai kolostorában került sor.²⁰

Zrínyi és a vezetéselmélet

Zrínyi alapvetően a török elleni küzdelemről, Magyarország szuverenitásának fenntartása okán, az ország aktív részvétele által keletkezett köteleességek és lehetőségek tükrében fogalmazta meg doktrinális alapelveit. Reformot kezdeményezett a haderőben, hiszen az ország sorsa attól függött, hogy a katonaság alkalmas lesz-e a feladatok teljesítésére. Mindebben kiemelkedő szerepe van a vezetőknek, legyen az a hadvezér vagy a tisztikar.²¹

Hausner Gábor az *Állam és katona* című kötetben a következőképpen foglalja össze Zrínyi vezetéselmélettel kapcsolatos elveit a *Vitéz hadnagy* és a *Mátyás-elmélgedések* alapján:²²

¹⁷ Hausner (2017): i. m. 64–66.

¹⁸ Részletesen lásd Hausner (2016): i. m. 56.

¹⁹ Hausner (2016): i. m. 44.

²⁰ Részletesen lásd Hausner (2017): i. m. 66.

²¹ Hausner (2017): i. m.

²² Részletesen lásd Hausner (2017): i. m. 70–71.

„Vezetési, parancsnoklási alapelvek

- erős akarat, határozott fellépés, autoritás (84. aphorisma, 2. centúria);
- alárendeltek állandó foglalkoztatása, gyakorlatoztatása (63. aphorisma, *Afium*);
- disciplina, fegyelem fenntartása, büntetés (41., 50., 70. aphorisma, 28. centúria, *Afium*).

Az irányítás alapelvei

- tanácskozás, javaslatok meghallgatása a döntés-előkészítés folyamatában (87. aphorisma);
- körületekintő, előrelátó tervezés, alternatívákkal való számvetés (29., 33. aphorisma, 7. centúria);
- gyors döntéshozatal (9. aphorisma);
- időbeniség (5. discursus, 55. aphorisma, 30. centúria, *Mátyás-elmélkedések*);
- beosztottak teljesítmény és képesség szerinti kiválasztása (117. aphorisma).

Vezetéstudományi alapelvek

- személyes példaadás (34., 91. aphorisma);
- felkészítés és kiképzés (48. aphorisma, *Afium*);
- elismerés, dicséret, ösztönzés (21. aphorisma);
- rugalmasság (3. discursus, 29., 42., 46. aphorisma)."

Kiemelkedő jelentőségű felismerése – amelyet harcászati szinten szerzett gyakorlati tapasztalatai és hadászati-politikai tudományos érdeklődése alapján tett – a katonai vezető egyéni képességeinek meghatározása, valamint felelőssége a katonák moráljának a fenntartásában.

Rendkívüli meglátás mindez, hiszen ez az egyik olyan megállapítása, amely nemcsak hogy átvészelte a négyszáz évet, hanem az egyik alapvető eleme a kor zászlóshajójának a katonai vezetéstudományban, a küldetésorientált vezetésnek, vagy, ahogy az angolszász katonai terminológiában említik, a *mission command*-nak. A *mission command* alapvető pillérei: a megértés, a szándék és a bizalom, amely a fegyelmezett kezdeményezés fenntartásában, annak agresszív és független (decentralizált) végrehajtásában nyer értelmet, de a vezető személye és annak kiválasztása kritikus az eredményesség fenntartásában, ahogy azt az Egyesült Államok korábbi egyesített vezérkari főnöke is megállapította.²³

A vezető tehát meghatározó, mondhatjuk nyugodtan, hogy alapvető része a sikernek.

Zrínyi a vezető helyének felismerésén túl, szerepével és tulajdonságaival kapcsolatban is egyfajta paradigmaváltást kezdeményezett, miszerint a korábban alapvető személyiség-jegyként értelmezett bátorságot felváltotta a vezetői képesség előtérbe kerülése.

²³ „Mission Command is the conduct of military operations through decentralized execution based upon mission-type orders. Successful mission command demands that subordinate leaders at all echelon exercise disciplined initiative and act aggressively and independently to accomplish the mission [...] Several key attributes enable the practical application of mission command. These are understanding, intent, and trust. [...] The commander is the central figure in mission command.” Martin E. Dempsey: *Mission Command*. White Paper, 2012. 04. 03.

„A kapitánynak a dicsősége tehát nem a verekedés és vagdalkozás, hanem a seregek igazgatása” (47. centúria).²⁴

Zrínyi következő, máig érvényes megállapítása:

„Hogy a sikeres harc megvívása csak részben az erő függvénye, legalább annyira fontos – ha nem sokkal fontosabb – a harci szellem folyamatos fenntartása, amelynek felkeltésében és életben tartásában meghatározó szerepet játszik a parancsnok, illetve a parancsnok öntudata és határozottsága, de főleg személyes példamutatása (17., 91., 120. aphorisma), időnként szóbeli meggyőző ereje, szóbeli képessége (28. aphorisma).”²⁵

Vagyis nem más, mint egyénisége.

Mindez számomra azt jelenti, hogy a parancsnok egyik elsődleges feladata a katonák moráljának, harci szellemének, motiváltságának a fenntartása. Nem elegendő a harci technika harcképességének ápolása karbantartásokkal, szerelésekkel, infrastruktúrájának kialakításával és az üzembiztonság folyamatos fenntartásával. A „vasat” – legyen az kard, szablya, dárda vagy harcjármű, harckocsi, illetve légi jármű – akkor is emberek (katonák) forgatták, használták és vezették. Akik a mai korban vezetik és irányítják, azok nélkül a haditechnikai eszköz csupán eszköz marad; igazi eredmény eléréséhez nélkülözhetetlen az ember, a katona. Ugyanannyit – vagy inkább sokkal többet – kell, hogy foglalkozzon a jó parancsnok, a kiemelkedő vezető a humán faktorial, az emberekkel, azok egyéni és közösségi harci szellemével, moráljukkal, hazaszeretetükkel, motivációjukkal, mert ez az a tényező, amit nem lehet egzakt számokkal értékelni az erő-eszköz számvetéseknél; ha egyszerűen kihagyjuk a képletből és elhanyagoljuk, akkor a hadművészet – művészetének karakterisztikájából kifolyólag – megcáfolja a csupán matematikai alapelvek alapján felállított végeredményt. A lényeg nem más az ember – a katona – szerepét illetően bármely haderőben, mint az a nélkülözhetetlen „kapocs”, amely összeköti a haditechnikai eszközt és annak alkalmazását a harc eljárásokkal. A kapocs szerepe ezenkívül nélkülözhetetlen a külvilággal létrehozandó és kötelezően fenntartandó kapcsolatban is, hiszen az eszközök eszközrendszerben hatékonyak (alegység, egység, magasabb egység, fegyvernem, haderőnem, összhaderőnem viszonylatban); továbbá a mai és várhatóan a jövőbeli hadviselésben a környezet, a társadalom támogató szerepe, annak megszerzése és megtartása elengedhetetlen a siker eléréséhez vezető úton.

A parancsnok kiválasztása tehát meghatározó lehet a haderő sikerének szempontjából, hiszen az ő felelőssége, hogy mindezt elérje.

De ki a jó parancsnok, ki az a karizmatikus vezető, aki képes mindenre? Hogyan lehet rátalálni? Melyek a kiválasztás szempontjai?

Zrínyi nem összefoglalóan, hanem művei részleteiből kiolvashatóan tesz javaslatot a kiválasztás kritériumaira.

²⁴ Perjés (1976): i. m. 87–117., 239.

²⁵ Hausner (2017): i. m. 67.

„Az »elmebeli jók«, azaz a lelki-értelmi tulajdonságok mellett szükségesek a vezérnek az elméből eredő, de cselekedetekben végződő tulajdonságok, úgy mint az aktivitás, a szüntelen tevékenység (operáció), a sérénység (91., 118. aphorisma, *Mátyás-elmélkedések*).

Ez azt jelenti az ő szóhasználatában, hogy egy hadsereget csak jó szellemi képességekkel és erős akarattal rendelkező, tűrőképes, de ugyanakkor aktív, valamint dinamikus parancsnok vezethet győzelemre.”²⁶

A szellemi képességek mellett elengedhetetlen a szakmai tapasztalat, a gyakorlati tudás megléte is – „az praxis és experientia viszi véghez a dolgokat” (4. discursus, 8: 132) –, amely a helyes helyzetmegítélés alapfeltétele. A helyzetmegítélés, ami megint csak egyezik a mai kor vezetéselméleti követelményeivel. Csak akkor lehet a küldetésorientált vezetés szerinti fegyelmezett kezdeményezés sikeres, ha pontosan látja és értékeli a parancsnok a helyzetképet, a kialakult szituációt. A helyzetkép kialakítása – harcászati szinten mindenképpen – a tér, idő és erő kölcsönhatásának elemzésén múlik. Erre a felismerésre jutott Zrínyi is, hiszen ahogy korábban említettem, valós harcászati tapasztalatból is táplálkozhatott. Önálló elmélkedéseket szentel többek között az idő, a terep, a szemben álló erők mérlegelésének.²⁷ Az 54. aphorismában például világosan megfogalmazza, hogy a kapitánynak „[a]z időkhöz, az ocasióhoz (alkalom) kell magát alkalmaztatni, és mikor harcolni kell, mikor nincs ideje, elkerüljed [...] mikor nincs erőd elegendő, mikor másképpen harc nélkül meggyőzheted az ellenséget, miért kell kockára vetni a hadad?”²⁸

Zrínyi arra a következtetésre jut, hogy ebből az elemzésből az idő helyes megválasztása a legfontosabb tényező. A győzelemhez vezető út az, ha a szabályzatban és tapasztalati úton megszerzett ismereteket az időhöz és alkalomhoz igazítva helyesen tudja alkalmazni a vezető.²⁹

„Az vitéz hadnagyok szándékjai avagy cselekedetei, akik időtlenek, azaz a magok idejének kívül vannak, igen nehezek a véghezvitelre, avagy inkább lehetetlenek; de amikor az idő és az alkalmatosság velek társaságot ütnek, akkor könnyen a jó szándékokat vihetni végben. Azért nem kell időtlenül avagy idő előtt próbálni próbát [...] az éretlen gyümölcsöt ha leszakasztod, sem akkor nem jó, mikor leszakasztottad, sem akkorra nem lesz, mikorra egyébiránt megérett volna.” (21. centúria).³⁰

Mindezt úgy értelmezhetjük a mai terminológiában, mint a kezdeményezés megragadása. Valóban, kétséget kizáróan ez a siker feltétele a fegyveres összetűzés minden szintjén, legyen az akár harcászati, hadműveleti vagy hadászati szint. A pontos helyzetértékelés, a reálisan megfogalmazott lehetőségek, illetve a saját erő kozmetikázás nélküli felmérése, a kockázat teljes körű felmérése és annak vállalása után a pontos és időbeni kezdeményezés vezethet a végső sikerhez.

A parancsnok kiválasztásánál már ejtettem szót a humán faktor fontosságáról, most visszatérek a vezetői attitűd mellett a katona, a végrehajtó szempontjából történő lénye-

²⁶ Hausner (2017): i. m. 67.

²⁷ Hausner (2017): i. m. 69.

²⁸ Perjés (1976): i. m. 184.

²⁹ Részletesen lásd Hausner (2017): i. m. 71.

³⁰ Perjés (1976): i. m. 231.

ges és megkerülhetetlen hadművészeti elemre – az emberre. Habár Zrínyi nem vonta kétségbe a háború anyagi vonzatát, sőt kortársaihoz képest kitüntetett figyelemmel viseltetett a logisztika kérdései iránt, mégis értékrendjében az ember állt a középpontban.³¹ Mindez a tény számomra ismét egy olyan eleme Zrínyi elmékedéseinek, ami a mai korban, a hibrid hadviselés idejében, akkor, amikor a három alapvető hadszíntér, amely Zrínyi korában maximum kettő volt (szárazföld és tenger) kiegészült a világűrrel és a kibertérrel – még mindig aktuális. Kiváltképpen igaz mindez Magyarország tekintetében, amelynek hadereje jelenleg a szárazföldi csapatok képességein alapul, éppen ezért az emberi tényező hatásainak figyelembevétele döntő jelentőségű lehet nem csupán az erők alkalmazása, hanem az arra történő felkészülés és felkészítés időszakában. Ha tovább boncolom a jelen és várhatóan a jövő fegyveres konfliktusainak karakterisztikáját, a legvalószínűbb, hogy a hibrid hadviselés eljárásain, illetve a siker feltételeinek megteremtésén kell minden haderőnek fáradoznia.

Ahogy Kiss Álmos Péter rávilágított *A hibrid hadviselés természetrajza* című írásban:³² a „hibrid hadviselés” kifejezést W. J. Nemeth amerikai tengerészgyalogos őrnagy mestertézise vezette be a hadtudományba.³³

Az Európai Unió részletesen meghatározza a fogalom tartalmát:

„Kényszerítő és felforgató tevékenységek, valamint hagyományos és nem hagyományos módszerek (például katonai, diplomáciai, gazdasági, technológiai) egyvelege, amelyeket állami vagy nem állami szereplők összehangolt módon használhatnak fel bizonyos célok elérése érdekében úgy, hogy eközben a hivatalosan deklarált hadviselés szintje alatt maradnak. A hangsúly általában a célállam sebezhető pontjainak kihasználásán, valamint egy olyan, nem egyértelmű helyzet megteremtésén van, aminek célja a döntéshozatali folyamatok hátráltatása. A hibrid fenyegetések eszközei lehetnek erőteljes félretájékoztatási kampányok is, amelyek során a szociális médiát használják fel a politikai narratíva befolyásolása vagy közvetítő szereplők radikalizálása, toborzása és irányítása céljából.”³⁴

Valójában a katonai erő és a nem katonai eszközök integrált alkalmazása nem új dolog: a propaganda, a gazdasági eszközök, a félrevezetés, a szabotázs, a bomlasztás mindig is a hadviselés részei voltak.³⁵

Ebben az esetben, mivel nem csupán a szemben álló fél haderejének megsemmisítése a cél, hanem a nemzeti (és szövetséges) erőforrások teljes spektrumának igénybevételével, annak támadásával, illetve saját képességeinek megóvásával kell szembesülni, kétségtelen az *EMBER* – csupa nagybetűvel – középpontba állítása. Zrínyi természetesen az embert a katona, a vitéz megközelítésében elemzi, amely számunkra is meghatározó a mai napig. Fel kell készíteni, illetve szinten kell tartani a harci szellemet, a morált. A fizikai és lelki

³¹ Részletesen lásd Hausner (2017): i. m. 75.

³² Kiss Álmos Péter: *A hibrid hadviselés természetrajza. Honvédségi Szemle*, 147. (2019), 4. 17–37.

³³ William J. Nemeth: *Future War and Chechnya: A Case for Hybrid Warfare*. Monterey, Naval Postgraduate School, 2002.

³⁴ Közös közlemény az Európai Parlamentnek és a Tanácsnak. A hibrid fenyegetésekkel szembeni fellépés közös kerete – európai uniós válasz. Európai Bizottság, Brüsszel, 2016. 04. 06.

³⁵ *NATO's response to hybrid threats*. NATO, 2018. 07. 17.; Simicskó István: *A hibrid hadviselés előzményei és aktualitásai. Hadtudomány*, 27. (2017), 3–4. 3–16.

fáradtság, adott esetben a félelem, amely nem kerülheti el a figyelmét a parancsnoknak. Ennek megszüntetésére Zrínyi az állandó foglalkoztatásban látja a megoldást.

„Az az igaz vitéz, az kinek az elméje a veszedelemben meg nem tébolyodik és az esze meg nem vész, az ki az olyan rettenetes állapotban, mint az harc meg nem változik, nem retten a kiáltástul, nem ijed a fegyvertől, bizvást parancsol, ahol szükséges, bátor orcát mutat maga vitézének, az dicséretre méltó.” (14. aphorisma, 8: 154.)

„Ha jön is a félelem az emberre [...] nem kell annyira elhadni magát, hogy minden ember eszében vegye halovány orcául, reszkető inadrul az te félelmedet, akkor kell meggyőzni magát, akkor kell serénységet mutatni, maga bátor példájával szívet mutatni a hadnak.” (106. aphorisma.)³⁶

Összefoglalás

Háború, erőszak, harc, konfliktus, erőszak alkalmazása, hogy elérjük, amit szeretnénk – mindez szerves részét képezi az emberi viselkedésnek a kezdetek óta. Ez a rettenetes tulajdonság számtalanszor okozott már véres összeütközést emberek, szervezetek, államok és államoktól független szervezetek között, illetve okozta halálát millióknak, és taszított pusztulásba országokat, nemzeteket. Ez az egyik jellemzője az emberi fajnak, és ez az egyik összetevője a háború természetének is.

De mi is a természete és legfőbb jellemzője a háborúnak? Változtak ezek a karakterisztikák évezredek óta? A „természet” az a fizikai erő, amely oka, felelőse és irányítója a földi jelenségeknek.³⁷ A „jellemző” nem más, mint a tulajdonságok és jellemvonások összessége, amely megkülönbözteti egymástól az embereket, csoportokat vagy dolgokat.³⁸ Vannak kutatók, akiknek meggyőződésük, hogy a háború természete nem változott, de jellemzői igen. Mások azon a véleményen vannak, hogy mindkét jellemvonás változatlan. És vannak olyanok is – közéjük tartozom én is –, akik biztosak abban, hogy mindkét összetevő folyamatosan változik. Mindennek logikus következménye, hogy ha a háború jellemzői és a természete megváltozott, akkor a több mint száz éve meghatározott háborús alapelvek sem alkalmazhatók egy az egyben a mai viszonyok között.³⁹

Mindez természetesen nem jelenti azt, hogy azok az alapelvek, amelyek vérről íródtak, és amelyeket a korábbi csaták tapasztalatát felhasználva állapítottak meg, teljesen haszontalanok. Elképzelhetők, és lesznek is olyan körülmények, amelyek során ezek az elvek segíteni tudnak megoldani a problémát. Ezek az alapelvek még megadhatják azokat a kereteket, amelyek elvezethetnek minket a legjobb megoldáshoz, illetve különleges összefüggésben használva őket akár a győzelem lehetőségét is magukban hordozzák.

A háború karakterisztikája véleményem szerint valóban megváltozott. Habár Clausewitz egyik fő mondanivalója főművében a politika rendkívül fontos szerepének hangsúlyozása az 1830-as évek háborúiban, a 21. század fegyveres konfliktusait egy

³⁶ Perjés (1976): i. m. 215.

³⁷ Oxford Dictionary: *Nature*.

³⁸ Free Online Dictionary: *Character*.

³⁹ Phillip S. Meilinger: The Mutable Nature of War. *Air and Space Power Journal*, 24. (2010), 4. 24–30.

sokkal összetettebb környezetben vívják a résztvevők változatos sokszínűsége miatt is. Továbbá a tradicionális nemzeti és nemzetközi katonai erő mellett, a nemzeti erő politikai, gazdasági és információs összetevői is meghatározó szerepet játszanak korunk háborúiban. Mindezen tényezőket figyelembe véve, a háború jellemzői és természete határozottan különbözik a több mint száz évvel korábban vívott, sokszor a döntő csata elvét követő háborúkétól, amikor is a jelenleg érvényben lévő alapelvek zömét megfogalmazták. Mindezek ellenére nem szabad figyelmen kívül hagynunk annak a magyar politikusnak, katonának, hadvezérnek és költőnek a gondolatait, amelyeket először a történelemben – mintegy 400 éve – magyarul fogalmazott meg annak érdekében, hogy felhívja a figyelmet az állandó magyar haderő megalakításának, fenntartásának és létezésének szükségességére. Kiadta szintén magyar nyelven az első katonai stratégiát, elmélkedett és írt a haderő szervezési kérdéseiről, de talán legfontosabbként és hadelméleti munkássága legidőtállóbb eredményeként megfogalmazta a katonai vezetéselmélet olyan alapvető értékeit, amelyek a mai napig érvényesek a jelenlegi és várható jövőbeni fegyveres konfliktusok bevetései során mind harcászati, mind hadműveleti és stratégiai szinten. Egységes rendszerben értelmezte a politika és a haderő mellett a gazdaság hatásait, és a kor színvonalának megfelelően figyelt arra, hogy az információ és kommunikáció is erősítse az előző kettő, államépítésben meghatározó szegmenst. Eképpen – nyilván nem tudatosan – a kor színvonalának megfelelő eszközökkel már a hibrid hadviselés elveinek megfelelően aktivizálta saját magát, amikor igyekezett elérni célkitűzését és a stratégiájában megfogalmazottak elérését.

Legfontosabb eredménye véleményem szerint a parancsnok, a vezető kiemelkedő jelentőségének promotálása. Felismerése, hogy a parancsnok személye, annak személyisége, viselkedése, az állományról szóló gondoskodása, a harcosok motiválása, illetve képzése, és leginkább a példamutatás a leghatásosabb eszközök a siker elérésének útján. Ha minden más írását, elmélkedését, ajánlását félretennénk, és ezt az egyetlen felismerését fogadnánk csak el, akkor is a világ vezető katonai teoretikusai között kellene említenünk, és büszkén használni referenciaként mind a tudományos életben, mind a hétköznapi rutinszerű cselekedeti alatt egyaránt.

Felhasznált irodalom

- B. Szabó János: Miről is mesél Zrínyi Miklós képmása? Az európai lovasság elfeledett reneszánsza (1630–1670). *Hadtörténelmi Közlemények*, 127. (2014), 4. 881–891.
- Dempsey, Martin E.: Mission Command. *White Paper*, 2012. 04. 03. Online: www.jcs.mil/content/files/2012-04/042312114128_CJC
- Free Online Dictionary: *Character*. Online: www.thefreedictionary.com/character
- Hausner Gábor (szerk.): *Zrínyi-album / Zrínyi Album*. Budapest, Zrínyi Kiadó, 2016.
- Hausner Gábor: Zrínyi Miklós. In Göcze István (szerk.): *Állam és katona*. Budapest, Dialóg Campus, 2017. 61–86.
- Kiss Álmos Péter: A hibrid hadviselés természetrajza. *Honvédségi Szemle*, 147. (2019), 4. 17–37.

- Közös közlemény az Európai Parlamentnek és a Tanácsnak. A hibrid fenyegetésekkel szembeni fellépés közös kerete – európai uniós válasz.* Európai Bizottság, Brüsszel, 2016. 04. 06. Online: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/PDF/?uri=CELEX:52016JC0018&from=EN>
- Meilinger, Phillip S.: The Mutable Nature of War. *Air and Space Power Journal*, 24. (2010), 4. 24–30.
- NATO's response to hybrid threats.* NATO, 2018. 07. 17. Online: www.NATO.int/cps/en/NATOOhq/topics_156338.htm
- Nemeth, William J.: *Future War and Chechnya: A Case for Hybrid Warfare.* Monterey, Naval Postgraduate School, 2002. Online: <https://core.ac.uk/download/pdf/36699567.pdf>
- Oxford Dictionary: *Nature.* Online: www.oxforddictionaries.com/definition/english/nature
- Pálffy Géza: Több ország szolgálatában – a politikus, katona és költő-író Zrínyi Miklós identitása. mta.hu, 2020. január 21. Online: https://mta.hu/tudomany_hirei/tobb-orszag-szolgalataban-a-politikus-katona-es-kolto-iro-zrinyi-miklos-identitasai-110242
- Perjés Géza: Bevezetés a Vitéz hadnagyhoz. In *Zrínyi Miklós hadtudományi munkái.* Budapest, Zrínyi Kiadó, 1976.
- R. Várkonyi Ágnes: *Török világ és magyar külpolitika.* Budapest, Magvető, 1975.
- Rajnai szövetség. *Arcanum.* Online: www.arcanum.hu/en/online-kiadvanyok/Lexikonok-a-pallas-nagy-lexikona-2/q-15D1C/rajnai-szovetseg-15F7B/
- Simicskó István: A hibrid hadviselés előzményei és aktualitásai. *Hadtudomány*, 27. (2017), 3–4. 3–16.
- Zrínyi Miklós, a hadvezér és költő. *Turul.info*, é. n. Online: <https://turul.info/magyarok/zrinyia-hadvezereskolto>